

BRNĚNSKÉ VÝZVY VE VZDĚLÁVÁNÍ PERSPEKTIVOU OBOROVÝCH DIDAKTIK

Brno Challenges in Education from the Perspective of Subject-Specific Didactics

Stanislav Štěpáník

Jednodenní oborově didaktické konference na brněnské Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity patří už k tradičním akcím pedagogického jara a podzimu. Vyrostly mj. z činnosti pracovní skupiny Akreditační komise pro oborové didaktiky, jež přispěla k etablování oborových didaktik jako svébytných vědních disciplín. Duší konferencí je Tomáš Janík, který těmto kvalitním setkáním už léta dává iniciativu a intenzivní práci.

Tento vynikající odborník je také hybatelem aktuálně vznikající monografie, která zmapuje aktuální dění v oborových didaktikách různých předmětů školního vzdělávání (vyjde na přelomu 2026/2027 v Nakladatelství Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích). Janík se této aktivity chopil společně s Helenou Koldovou, děkankou Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, aby po deseti letech navázali na monografii *Oborové didaktiky: vývoj – stav – perspektivy* (Stuchlíková – Janík et al., 2015). I nyní editoři oslovili experty v jednotlivých oborových didaktikách k sepsání kapitol analyzujících aktuální kontexty, výzvy, řešení a perspektivy jejich oborů. A právě představení výzev ve vzdělávání perspektivou oborových didaktik bylo předmětem oborové didaktické konference jara 2026, která se na Pedagogické fakultě MU konala 11. června 2026.

Program byl tvořen třemi hlavními bloky: (i) Výzvy v oborech jazykového a literárního vzdělávání (didaktika českého jazyka, didaktiky cizích jazyků a didaktika literární výchovy), (ii) Výzvy v oborech společenskovedního vzdělávání, výchovy ke zdraví a vzdělávání prostřednictvím umění (didaktika dějepisu, didaktika výchovy k občanství a základů společenských věd, didaktika výchovy ke zdraví, tělesné výchovy a osobnostní a sociální výchovy a výchov uměleckých), (iii) Výzvy v oborech geografického, přírodovědného, matematického a informatického vzdělávání (didaktika geografie, didaktika přírodovědných a integrovaných přírodovědných oborů – STEM, didaktika matematiky a didaktika informatiky). Autory jednotlivých vystoupení byli odborníci z různých akademických pracovišť z celé České republiky.

Konference ukázala, že oborové didaktiky mají řadu společných jmenovatelů, z nichž jedním je kontext, který dosti zásadně ovlivňuje jejich vývoj. Všechny různou měrou reagují na nedávné pandemické období covidu-19 a distanční výuku, kterou byly školy nuceny v důsledku vládních opatření zavést, na ruskou válku na Ukrajině, která znamenala bezprecedentní nárůst počtu uprchlíků-cizojazyčných žáků v českých školách, na další vývoj digitálních technologií a především na rozvoj systémů generativní AI, obecně pak na sociální a kulturní změny či na aktuální změny školské politiky.

V tomto kontextu působí také didaktika českého jazyka, o jejímž vývoji a perspektivách referovali Martina Šmejkalová (PdF UK) a Stanislav Štěpáník (PdF UP). Ve svém vystoupení identifikovali zásadní změny ve způsobu užívání jazyka, související se souběhem společenských, kulturních a technologických proměn, demonstrovali, že je oborová didaktika češtiny reflektuje a na konkrétních příkladech ukázali jak. Zároveň doložili, jak ovšem pomalu na tento vývoj reaguje školní praxe, příp. jak na něj nereaguje vůbec, a to především z hlediska proměn vzdělávacího obsahu, ale i způsobů školní práce. Jeden konkrétní příklad: zatímco pro výuku slovtvorby se ve výuce používají slova jako *mistrová*, *zdvihač* či *stupátko* (autentické příklady z cvičebnic), slovtvorné procesy by bylo možno demonstrovat na slovech jako např. *torchka*, *furnaceka*, *hatovat*, *chillovat* nebo třeba *savenout*, které jsou pro žáky velmi dobře známé jako součást jejich běžné komunikace či herního slangu. Taková výuka by působila aktuálně, autenticky, motivačně, ukazovala by jazykové jevy na skutečném aktuálním materiálu a dobře by zprostředkovala žákům užitečnost předkládaného učiva – na rozdíl od příkladů zastaralých a okrajových.

Autoři konstatovali, že „výuka i didaktika českého jazyka se nacházejí v bodě společenského a kulturního přelomu, což vyžaduje revizi cílů, obsahů i procesů vzdělávání“.

K didaktice literární výchovy vystoupila za autorský tým Ivana Gejgušová (PdF OSU). V příspěvku shrnula aktuální vývoj v didaktice literární výchovy a identifikovala problémy, které současná praxe výuky literatury ve škole často má – především literárněhistorické pojetí, pronikající už do nižších ročníků 2. stupně základních škol, nedostatky v práci s literárním textem a jeho formální uchopování (identifikace různých literárních prostředků namísto estetické recepce) či marginalizace literatury pro děti a mládež. Tato kritická místa přitom mají společný jmenovatel: chronologické pojetí je založeno na dílech, jež byla tvořena pro dospělé čtenáře. Takové texty tedy ve velké míře nekorespondují s dosavadní čtenářskou či životní zkušeností žáků. Proto Gejgušová opět zdůraznila cíle výuky literatury: výchovu žáků ke čtenářství, k pravidelné četbě, pokud možno založené na čtenářských kontaktech s vhodnými aktuálními tituly přiměřené kvality a na rozvoji sociálního

rozměru čtení. Jako možné konkrétní komplexní cesty zmínila mj. proměny vzdělávacího obsahu, včetně tzv. kánonu, celkovou revizi práce v literární výchově a také dílny čtení a propojení výuky literatury s tvůrčím psaním. Také tím se prohlubuje integrace výuky literatury s výukou českého jazyka.

Výzvy v didaktikách cizích jazyků identifikovali Věra Janíková (PdF MU), Klára Uličná (PdF UK), Světlana Hanušová (PdF MU) a Miroslav Janík (PdF MU). Podtrhli, že současná didaktika cizích jazyků zdůrazňuje pluralistické přístupy, které chápou jazyky jako flexibilní, dynamické a vzájemně propustné entity (Garcia; odtud např. translanguaging, didaktika dalších jazyků, vícejazyčnost). Jakékoliv jazykové obohacování je tedy vnímáno jako pozitivní, protože osvojování jazyků předpokládá jejich vzájemnou propojenost. Mimochodem takový pohled je nanejvýš obohacující i pro češtináře: ukrajinské či jiné jinojazyčné děti nepředstavují ve výuce problém či překážku, ale naopak kapitál, možnost obohacení – zvláště jsou-li z tak blízkého jazykového prostředí, jako je prostředí ukrajinské. Vždyť celou řadu jevů v češtině lze funkčně ukázat na pozadí ukrajinštiny, což obohacuje žáky ukrajinské i české zároveň. Autoři příspěvku kriticky reagovali také na aktuální rozhodnutí ministra školství Plagy (zrušení výuky angličtiny od 1. ročníku a především zrušení povinné výuky druhého cizího jazyka na 2. stupni ZŠ), které podle nich jdou proti trendům evropské vzdělávací politiky (rozvoj vícejazyčné a plurikulturní kompetence).

Kromě jiných byl pro výuku ČJL nanejvýš zajímavý také příspěvek Petry Šobáňové (PdF UP) a Karla Řepy (PdF JČU) k didaktikám expresivních oborů. Autoři jako didaktický rámec a spojnicí oborů identifikovali expresi, tedy vyjádření i vnímání a interpretaci obsahu (Goodman a Slavík). Základem je vnitřní zkušenost, prožívání, emoce, tvorba představ, ty se následně přetavují do expresivní tvorby a přecházejí v porozumění, tedy interpretaci, sdílení, dodávání společných významů. Jednu ze základních výzev představuje tlak na kurikulární integraci a změny v pozici oborů: revidované kurikulum ZV repertoár expresivních oborů rozšiřuje: má pokrýt od výtvarného umění a hudby přes drama a tanec až po film, resp. audiovizuální tvorbu. (Pochopitelně k expresivním oborům patří také literární a slovesná tvorba, čímž se didaktika expresivních oborů a rozvoj kulturní kompetence stýká s didaktikou ČJL.) To ovšem přináší některé praktické problémy: vysoké procento neaprobované výuky, tlak na časovou dotaci, riziko ztráty oborové identity a rozmělnění obsahů atd. Další problém pro didaktiku expresivních oborů představuje rozvoj digitálních médií a generativní AI, které mění prostředky i samotné jádro pojmu tvorby – což zasahuje také ČJL.

Právě na potřebnost rozvoje digitální kompetence ve všech vzdělávacích oborech upozornila za autorský tým didaktiků informatiky Miroslava Černochová (PdF UK). Ukázala, že zatímco před malou revizí RVP v r. 2021 byl rozvoj digitální

kompetence soustředěn především do předmětu informatika, po r. 2021 se měl předmět informatika zaměřit primárně na informatický obsah při rozvoji digitální kompetence a rozvoj digitální kompetence jako kompetence klíčové měl vstoupit do všech předmětů napříč kurikulem.

Na integrační prostor s ČJL upozornila ve svém vystoupení za tým didaktiků matematiky Helena Koldová (PdF JČU), když připomněla, jak velký význam má rozvoj čtenářské gramotnosti pro rozvoj gramotnosti matematické, kdy předpokladem dovednosti řešit slovní úlohy je porozumění jejich zadání. Na potřebnost rozvinuté komunikační kompetence ale upozorňovali i další didaktici z jiných oborů.

Kromě již výše zmíněných se jednotlivé didaktiky zabývají také pedeutologickými problémy: jedním ze společných je příprava učitelů a jejich profesní identita, aktuálně probíhající implementace Kompetenčního rámce absolventa a absolventky učitelství a oborově specifických kompetenčních rámců (vše dostupné online na <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/kompetencni-ramec-absolventa-ucitelstvi>). Diskuse se proto vedla o kompetencích učitelů a kvalitě profesní přípravy učitelů.

Jak konference ukázala, v oborových didaktikách stále probíhá dynamický kvas, který reaguje na aktuální vnější výzvy a hledá účinná řešení problémů školní výuky v zájmu jejího zkvalitňování. Je nanejvýš dobře, že neprobíhá izolovaně od mezinárodního kontextu – právě naopak zahraniční inspirace je pro oborové didaktiky důležitým zdrojem. Fascinující pak je, jak společné jsou problémy napříč předměty, ačkoliv se to na první pohled nemusí zdát. Interdisciplinarita je tak něco, co současné bádání v oborových didaktikách, ale také školní praxi zásadně charakterizuje.

doc. PhDr. Stanislav Štěpáník, Ph.D.

Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

stanislav.stepanik@upol.cz

ORCID: 0000-0002-0600-0760